

Odkrycie gór.

Historia zainteresowań górskimi pejzażami

Majestatyczne, przerażające i malownicze górskie szczyty aż do XVIII wieku nie znajdowały się w centrum zainteresowania artystów. Pierwsze rozdziały historii odkrycia gór w malarstwie otwierają się wraz z Oświeceniem, kiedy artyści zaczynają wnikliwie obserwować otaczający ich świat. Nie bez znaczenia jest też rozwój XVIII-wiecznej nauki — w tym przede wszystkim geologii, która, zainteresowana badaniem skał, motywuje rozwój fascynacji górami. Oświeceniowe upodobanie w badaniu przyrody staje się jednak jedynie wstępem do prawdziwego oczarowania górami, które rodzi się wraz z romantyzmem.

Początki historii obrazowania gór mają miejsce pod Alpami. Ówczesny rozwój turystyki był spowodowany popularnością Grand Tour — wielkiej wyprawy do Italii ukierunkowanej na poznawanie kultury antycznej i włoskiego krajobrazu. Biorący udział w Grand Tour podróżnicy najczęściej pochodzili z północy Europy. Ich szlak wiodł z Wielkiej Brytanii, Skandynawii czy Francji, a zatem, by dotrzeć do kolebki antyku, zmuszeni byli podróżować przez Alpy. Majętni turyści zwykle przemierzali trasę do Włoch w towarzystwie artystów — malarzy czy rysowników, których zadaniem było możliwie jak najbardziej wierne udokumentowanie trasy podróży. Pierwsze alpejskie szkice powstają już w XVIII wieku, ich autorami są uczestnicy Grand Tour — znany francuski rysownik Jean Houel (1735-1813) czy jeden z najważniejszych brytyjskich pejzażystów William Turner (1775-1851).

Po koniec XVIII wieku lokalni szwajcarscy artyści-turyści wyprawiają się w góry, by szkicować majestatyczne szczyty, a następnie sprzedawać szkice podróżującym do Włoch turystom. Rodzi się wtedy idea bogato ilustrowanych przewodników. Artyści poznają górskie tereny, coraz śmielej penetrują późniejsze trasy turystyczne, a wszystko po to, by jak najwierniej oddać górskie realia. Popularny staje się sztafaż (postaci umieszczone na pejzażu) — obecność ludzi gwarantuje bowiem wiarygodność krajobrazu, a także to, że górski szczyt jest osiągalny.

Wzrastająca fascynacja górami, która nabiera na sile wraz z romantycznym upodobaniem do tego, co przerażające, dzikie czy niezdobyte przez człowieka, staje się głównym polem zainteresowań dla malarzy niemieckich. Najstynniejszy niemiecki romantyk, Caspar David Friedrich (1774-1840) wielokrotnie przedstawia góry na swoich płótnach. Szacunek dla przyrody i świadomość potęgi natury, która góruje nad człowiekiem Friedrich wyraża w niepokojących kompozycjach górskich. Znany obraz „Wędrowiec nad morzem mgły”

(1818) stał się emblematyczną kompozycją dla niemieckiego romantyzmu — przedstawia męczyznę, odwróconego tyłem do widza, spoglądającego w dół, gdzie rozpina się górskie pasmo przekryte gęstymi chmurami. Obraz w metaforyczny sposób mówi o konfrontacji świata ludzkiego ze światem boskim. Sposób oddania przyrody — wzniosły, majestatyczny — dowodzi o tym, że spotkanie z Bogiem ma miejsce w przyrodzie: potężnej, górującej nad człowiekiem. Friedrich górską przyrodę traktuje jako sposób na symboliczne oddanie idei boskości. W kompozycji „Krzyż w górach” (zwanej też Ołtarzem Deczyńskim) Friedrich poddaje rewizji utrwalony symbol Męki Pańskiej — krzyż. Przedstawiając samotny krzyż w górach, malarz wskazuje na potęgę natury i jednocześnie na jej znaczenie jako boskiego dzieła. Postawa Friedricha doskonale ilustruje romantyczny stosunek artystów do gór: tereny górskie stanowiły w epoce romantyzmu miejsce kontemplacji i spotkania z Bogiem ze względu na swoją dziewiczość, niedostępność, wyizolowanie od ośrodków miejskich.

Również w Polsce góry stają się obiektem romantycznych uniesień i fascynacji. Na polskie zainteresowanie górami, a zwłaszcza wysokimi Tatrami, wpłynął aspekt patriotyczny. Dla pierwszych Polaków w Tatrach wielką rolę odgrywało poczucie wolności, wyzwolenia, które osiągnęli podczas pieszych wędrówek w górach. W takim tonie była utrzymana chociażby pierwsza naukowa publikacja dotycząca Tatr — „O ziemioródtwie Karpatów i innych gór i równin Polski” Stanisława Staszica. Poza wynikami badań geologicznych przeprowadzonych przez warszawskiego uczonego, dzieło zawierało wiele opisów przeżyć wędrowca oraz patriotyczne przesłanie. Publikacje naukowe przyczyniły się do rozbudzenia zainteresowania górami również wśród artystów. Temat Tatr zaczął przewijać się w twórczości polskich pisarzy, poetów, malarzy i pierwszych fotografów.

Koniec XIX wieku zamyka epokę zdobywczo nastawionych artystów — malarzy, fotografów i rysowników, którzy dzielnie penetrowali niezdojone górskie tereny, by realizować oświeceniową misję wnikliwej obserwacji przyrody oraz by w romantycznym duchu oddawać ideę boskiej natury, szacunku do przyrody i poczucia wolności.

Monika Stobiecka

Literatura:

Kolbuszewski J. *Odkrycie Tatr. Turystyka, nauka, literatura i sztuka* [W:] *Tatry – czas odkrywców*. Red. T. Jabłońska, A. Liscar. Zakopane 2009.

Legierska A. *Malarze Tatr i Zakopanego*, online: <http://culture.pl/pl/artykul/malarze-tatr-i-zakopanego> [dostęp: 13.02.2016].

Tatry – czas odkrywców. Red. T. Jabłońska, A. Liscar. Zakopane 2009.

Woźniakowski J. *Góry niewzruszone*. Kraków 1995.